

ФІЛОСОФІЯ КУЛЬТУРИ

УДК 159.9.07

СУБЛІМАЦІЯ ЯК ПРИЧИНА ВИНИКНЕННЯ ТВОРІВ МИСТЕЦТВА

А. Г. СУПРУН, кандидат філософських наук, доцент

С. СОБОРА, студент*

Національний університет біоресурсів і

природокористування України

E-mail: alinasuprun2@gmail.com

Анотація. Досліджується явище сублімації в контексті філософії, естетики та психології. Аналізується проблема сублімації, як можливості творчої діяльності людини і, як результат, виникнення мистецьких творів, які є частиною світового культурного надбання. Зазначено, що сублімація – це непряма реалізація базових інстинктів, тобто спрямування сексуальної та деструктивної енергії в русло мистецтва. Встановлюється, що вся світова культура розглядається Зігмундом Фрейдом як результат сублімації.

Ключові слова: сублімація, базові інстинкти, психологія мистецтва, естетична реакція, естетика

Питання взаємовідносин художньої творчості і особистості художника, починаючи з Античності і до теперішнього часу, займає одне з центральних місць не лише в естетиці як спеціалізованій галузі філософського знання, що здійснює рефлексію над мистецтвом, а й в інших гуманітарних дисциплінах, що мають відношення до вивчення продуктів творчої діяльності людини.

Художня діяльність, поряд з науковою та філософською, завжди розглядалася як одна з вищих форм духовного освоєння світу. Її відмінною рисою є чуттєвий (а не понятійний) характер: почуття і образи складають основний матеріал, з яким працює художник, а тому і адресатом впливу мистецтва виступає не стільки розум, скільки емоції та почуття людини, її суб'єктивна сутність.

Відомо, що вже за часів Античності, особливо у Платона і Аристотеля, обґрунтовується концепціями мезису, що залишалася найбільш впливовою у філософії та в естетиці аж до середини XVIII століття. З точки зору Платона, наслідування - основа будь-якої

---

* Науковий керівник - кандидат філософських наук, доцент А. Г. Супрун

© А. Г. Супрун, С. Собора, 2016

творчості. Художник може наслідувати не тільки природу, але також істину і благо (наприклад, в поезії). Однак, уже Аристотель розумів, що до одного наслідування художню діяльність звести не можна. Художник також активно використовує фантазію і уяву, за допомогою яких він або ідеалізує, звеличує дійсність і своїх героїв, або зображує світ в більш непривабливому світлі, ніж він є (наприклад, такою є мета мистецтва карикатури).

Таким чином, мистецтво не просто дзеркально відображає дійсність або ідеалізує її, а також, навпаки, її принижує (спотворює, опошляє і ін.). Отже, художня творчість пов'язана з оцінкою, позитивною або негативною, тобто, носить суб'єктивний, зацікавлений, ціннісний характер і тим відрізняється від творчості наукової, яка прагне бути об'єктивною, нейтральною, безоціночною.

Сучасні дослідники зазначеної проблематики визнають міждисциплінарний підхід основною умовою вивчення джерел виникнення художньої творчості. З одного боку, спроба вирішення цього питання призвела на початку ХХ століття до народження такої синтетичної області знання, як психологія мистецтва. З іншого боку, проблема художньої творчості з другої половини ХХ століття все більше починає цікавити природознавців і не тільки нейрофізіологів і біологів, але фізиків і космологів, що прагнуть знайти матеріальну основу таких вищих духовних процесів, як художнє формоутворення, інтуїція художника, здатність творця проникати не тільки в минуле, а й в майбутнє, прогностичність, вплив на самопочуття, на формування свідомості. Також про природу художньої творчості все частіше і голосніше розмірковують прибічники паранаукового знання (астрологи, екстрасенси і ін.), які бачать в особистості художника і його творіннях щось містичне, нездатне бути зрозумілим і поясненим сучасною наукою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Філософсько-психологічні погляди Зігмунда Фрейда продовжують високо оцінюватися сучасними науковцями. Дослідники намагаються робити акцент не на недоліках, а на достоїнства його теорії художньої творчості, вони прагнуть розкрити не буквальный, а прихований, імпліцитний сенс фрейдівського бачення образу мистецтва. Розробкою зазначеної проблематики займаються відомі науковці Р. Ф. Додельцев і К. М. Долгов. [12, с.21]. Психоаналітичним методом керувались у своїх дослідженнях такі вчені, як Л. Плющ, Г. Грабович, С. Павличко, М. Моклиця, М. Ласло-Куцюк, Н. Зборовська, О. Забужко та ряд інших сучасних дослідників. Для більшості з них застосування цього методу дало змогу відкрити нове бачення творчості великих письменників

Відомо, що найбільш оригінальні філософсько-естетичні концепції створили З. Фрейд, К. Г. Юнг, Л. С. Виготський. У ХХ столітті найбільш цікаві ідеї про природу, форми і механізми художньої творчості та їх взаємозв'язок з психо-емоційним станом творця були висунуті і обґрунтовані власне в рамках філософсько-психологічних вчень.

Людина ХХІ століття щодня стикається з різноманітними стресовими ситуаціями, конфліктами, які вимагають від неї захисту і зняття напруги. Так з'являється явище сублімації. Виходячи з цього, актуальність даного дослідження полягає в тому, що людина постійно шукає можливість реалізувати свою енергію (за Зігмундом Фрейдом – «базові інстинкти») тим чи іншим чином. Наприклад, через певний вид діяльності чи мистецтво. Цікавим є той факт, що австрійський філософ Зігмунд Фрейд розглядав виникнення світової культури, як наслідок відсутності можливостей реалізації базових інстинктів індивіда. Тому, слід детальніше розглянути явище сублімації.

Мета дослідження – аналіз явища сублімації як однієї з причин виникнення творів мистецтва і світової культури загалом.

Основним завданням даної статті є дослідити зазначене явище з погляду філософії, естетики та психології, оскільки аналізуючи проблему сублімації, можна пояснити певні аспекти діяльності творчої людини, зокрема, і виникнення мистецьких творів, які є частиною світового культурного надбання. Якщо говорити примітивно, то до створення шедеврів людину спонукає самотність та наявність, внаслідок цього, вільного часу. Однак, це явище обґрунтоване у працях деяких дослідників і має більш конкретне визначення.

Результати дослідження та їх обговорення. У широкому розумінні сублімація – це захисний механізм психіки, що дозволяє зняти внутрішнє напруження і перенаправити її на досягнення поставленої мети. Можна навести такі приклади сублімації: схильність до насильства задовольняється за роботи в поліції, нездоровий інтерес до трупів сублімує за роботи патологоанатомом, відмова від активного сексуального життя дозволяє отримати більше сил для творчості або занять наукою.

Вперше поняття сублімації було введено Зігмундом Фрейдом в 1900 році. Ним була розроблена концепція психоаналізу, в якій цей процес розглядається як трансформація потягу для досягнення соціально значущих цілей. Варто зазначити, що сублімація за Зігмундом Фрейдом – це перенаправлення саме сексуальної енергії. Він вважав, що будь-яка творчість є результатом перенаправленої енергії з еротичних цілей на свою працю. При цьому під поняттям

«творчість» він мав на увазі як роботу в галузі мистецтва (живопис, музика), так і інтелектуальну роботу.

Зігмунд Фрейд є засновником «фрейдизму» - філософського напрямку, що пояснює непересічне і основне значення для людини, суспільства і культури поняття «несвідомого». Саме це поняття існувало в науці задовго до Зігмунда Фрейда, однак він, будучи професійним психіатром, з точки зору науки довів існування в психіці людини несвідомого і розробив оригінальний психотерапевтичний метод його дослідження, що спирався на аналізі сновидінь, обмовок, жартів чи мистецьких творів. Вчений виявив, що змістом несвідомого є, насамперед, два базові інстинкти – сексуальний та агресивний (деструктивний). Ці інстинкти повсякчас діють на свідомість людини і прагнуть реалізації. Деякі люди позбавлені можливості реалізувати їх через моральні, культурні чи інші форми обмежень. Так виникає явище сублімації.

У психоаналізі Зігмунда Фрейда філософсько-психологічні питання вирішуються на основі визнання фундаментальної ролі несвідомого і сексуальності в людському житті. Особливої уваги він надає питанню особистості художника, її розвитку, починаючи з дитячих років, а також про взаємозв'язок між психічним світом художника та його творами. З даної точки зору Зігмунд Фрейд досліджував творчість Ібсена, Леонардо да Вінчі, Достоевського.

Досліджуючи сферу несвідомого, Зігмунд Фрейд, подібно багатьом мислителям минулого, підіймає питання про те, яким чином людина може аналізувати свої несвідомі уявлення. Якщо останні не є предметом свідомості, не усвідомлюються людиною, то чи можна взагалі говорити про наявність в психіці несвідомих уявлень? Полемізуючи з філософами, які давали негативну відповідь на це питання, Зігмунд Фрейд рішуче покладає в основу своїх теоретичних постулатів поняття про несвідому душевну діяльність.

Художник, за визначенням Зігмунда Фрейда, має багато спільного з невротиком: як перший, так і другий відчужуються від реального світу, на користь власних мрій і фантазій, в якому вони відчують себе всемогутніми, здатними задовольнити всі свої бажання, особливо еротичні і честолюбні. Однак, на відміну від невротика, який в цьому фантазійному світі застряє, художник знаходить зворотний шлях зі світу мрій в реальність завдяки втіленню вигаданих образів та переноса їх в твори мистецтва.

Якщо більшість дорослих людей соромляться і приховують свої фантазії, то художник виставляє їх напоказ, хоча і в переробленому, естетично оформленому вигляді. На думку Зігмунда Фрейда, літературна творчість егоцентрична, тобто, в центрі уваги

письменника завжди стоїть він сам. Як правило, в головному герої автор бачить саме себе і саме цього героя він зображує з найбільшим співчуттям і старанням. Однак, читач, навпаки, бачить зазвичай в головному герої письменника самого себе, іншими словами, «художник приводить нас в стан насолоди нашими власними фантазіями».

На відміну від міркувань мислителів минулого, які також допускали існування несвідомого психічного, Зігмунд Фрейд спирався на конкретний матеріал, отриманий з клінічних спостережень над людьми, що страждали неврастенією. Зігмунд Фрейд прийшов до висновку, що несвідоме є неминучою фазою психічної діяльності кожного індивіда. А будь-який психічний акт починається як несвідомий і тільки надалі усвідомлюється, але може так і залишитися несвідомим, якщо на шляху до свідомості зустрічає непереборну для себе перешкоду. Таким чином, філософ не обмежився тільки констатацією самого факту існування в психіці людини несвідомих уявлень, але прагнув розкрити механізм переходу психічних актів із сфери несвідомого в систему свідомості.

Зігмунд Фрейд розумів, що несвідоме людина може розпізнати тільки шляхом перекладу його в свідомість. Але яким чином це можливо і що значить зробити щось свідомим? Можна допустити, що внутрішні несвідомі акти дійдуть до поверхні свідомості або, навпаки, свідомість проникає в сферу несвідомого, де "вловлює" і розпізнає ці акти. Але такі допущення не дають ще відповіді на поставлене питання. І тут Зігмунд Фрейд знаходить рішення, аналогічне тому, про яке в свій час говорив ще Гегель, висловлюючи дотепну думку, що відповідь на питання, які залишає без відповіді філософія, полягає в тому, що вони повинні бути інакше поставлені. Не посилаючись на Гегеля, Фрейд саме так і вчиняє. Питання: "яким чином щось стає свідомим?" - він переробляє в питання: "яким чином щось стає передсвідомим?". Для Зігмунда Фрейда передсвідомим, а згодом і свідомим може стати тільки те, що вже було свідомим сприйняттям, стало забутим за давністю часу, але в тій чи іншій мірі збереглося як сліди спогадів.

Уявлення Зігмунда Фрейда щодо структурних рівнів людської психіки змінювалися протягом його теоретичної діяльності, але принциповий поділ на сфери свідомого і несвідомого, в тому або інакшому вигляді, зберігся у всіх створених ним моделях особистості.

Сублімація – це механізм психологічного захисту, пов'язаний з тим, що за його реалізації енергія сексуального потягу особистості знаходить відображення у суспільно-прийнятих формах активності, зокрема, у мистецтві. Іншими словами, сублімація – це непряма

реалізація базових інстинктів, тобто спрямування сексуальної та деструктивної енергії в русло мистецтва. Можна стверджувати, що вся світова культура розглядається Зігмундом Фрейдом як результат сублимації.

Незважаючи на те, що Зігмунд Фрейд був основоположником теорії про сублимацію, її технологію він описати практично так і не зміг. Більше того, науковці визнають той факт, що до сьогодні невідомо яким самим чином сексуальна енергія перетворюється в рушійну силу для творчої діяльності. Але достеменно відомо, що сублимацією подібного роду хоча б раз у житті займається кожна людина.

Психоаналітики вважають, що більшість видатних творів мистецтва пов'язані з невдачами в особистому житті митців (як правило, невзаємного чи втраченого кохання, відсутністю статевого життя). Тобто, не знаходячи втіхи в реальному житті, людина переносить свої емоції та енергію до абстрактних явищ, таких як живопис, наука, музика тощо.

Для прикладу Зігмунд Фрейд аналізує творчу діяльність Леонардо да Вінчі, відомого живописця, вченого та інженера. Результати його творчої діяльності були різнопланові та досконалі. Однак, водночас, в нього була абсолютна відсутність інтересу до статевого життя. Митець говорив, що коли б люди змогли подивитися на статевий акт збоку, вони б побачили, наскільки це виглядає потворно. Зігмунд Фрейд вважав, що Леонардо да Вінчі став видатним саме тому, що в нього була абсолютна сублимація сексуальної енергії, навіть без внутрішньої боротьби.

«Біографічний психоаналіз» показує, що більшість видатних творів були створені в період, коли їхні автори втрачали своє кохання, або ж розчаровувались в чомусь, або не мали змоги зустрітися з коханою людиною особисто. Автори спрямовували всю свою енергію в творчість. У творах фантазія домальовувала те, чого не вистачало в реальному житті.

Ще один приклад – життя та творчість Ернеста Хемінгуея. Відомий американський письменник першої половини XX століття, у вісімнадцять років потрапив на Першу Світову війну, не зважаючи на заборони лікарів та постійні відмови. Тема війни стала лейтмотивом його творчості. Також на фронті письменника спіткало нещасливе кохання. Ця історія знаходить своє відображення в романі «Прощавай, зброє!». Ернест Хемінгуей – яскравий приклад митця, чия творчість майже повністю заснована на особистому досвіді, здебільшого, на невдачах в ньому.

ВИСНОВОКИ

Отже, як підсумок, можна стверджувати, що на творчість митців безпосередньо впливає їх біографія. Сублимація є одним з рушіїв культурного прогресу у світі мистецтва. Таким чином, мусимо визнати, що явище сублимації є однією з визначальних причин створення творів мистецтва, відображаючи в них індивідуальні проблеми авторів. Хоча існують й інші погляди науковців на зазначену проблематику. Наприклад, український дослідник С. Гаєвський неодноразово застерігав ще на початку ХХ ст. у своїй статті «Фрейдизм у літературознавстві»: «Усю чинність письменника зводити до одного сексуального поривання, досить однобічно.» [1, 263]. Наразі назріла потреба переосмислити здобутки психоаналізу та, зокрема, можливостей сублимації і окреслити нові перспективні напрями психоаналітичного підходу щодо вивчення сучасної світової культури та філософії.

Список літератури

1. Арнхейм, Р Новые очерки по психологии искусства. [Текст] / Р. Арнхейм, – М.: Прометей, 1994. – 352с.
2. Гаєвський, С. Фрайдизм у літературознавстві [Текст] / С.Гаєвський // История психоанализа в Украине – 1996.– С. 260-268.
3. Петрушенко, В. Л. Філософія. [Текст] / В. Л. Петрушенко.– Львів.: «Новий світ», 2003. – 356с.
4. Романин, А .Н. Основы психотерапии. [Текст] / А. Н. Романин.– М.: «Кнорус», 2006 – 174с.
5. Лях, В.В. Сучасна зарубіжна філософія: Течії і напрями: хрестоматія [Текст] / В.В. Лях, В.В. Пазанюк – К.: 1996. – 428с.
6. Супрун, А. Г. Життєвий світ як концептуальна модель дійсності [Текст] / А.Г.Супрун // Мультиверсум. Філософський альманах. – 2009. – 83. – С. 19-27.
- 7.Фрейд, З. Табу девственности [Текст] / З.Фрейд // Очерки по психологии сексуальности. – М.: 1990. – С. 155-172.

References

1. Arnhejm ,R (1994). Novyeocherky` popsy`xology`y` y`skusstva. [New essays on the psychology of art]. Prometej, 352.
2. Gayevs`ky`j, S. (1996) Frajdy`zm u literaturoznavstvi [Fraydyzm in literary criticism]. Y`story`ya psy`xoanaly`za v Ukray`ne, 260-268.
3. Petrushenko, V. L. (2003). Filosofiya. [Philosophy]. «Novy`jsvit», 356.
4. Romany`n , A. N. (2006) Osnovi psy`xoterapy`y. [Psychotherapy basics]. «Knorus», – 174.

5. Lyax V. V., Pazanyuk V, V.. (1996) Suchasna zarubizhna filosofiya: Techiyi i napryamy` xrestomatiya. [Modern foreign philosophy: trends and directions: reader]. Kiev, 428.

6. Suprun, A. G. (2009). Zhy`ttyevy`j svit yak konceptual`na model` dijsnosti [Life world as a conceptual model of reality]. Mul`ty`versum. Filosofs`ky`j al`manax, 83, 19-27.

7. Freid Z. (1990) Tabu devstvennosti [The taboo of virginity]. Ocherki po psihologii seksualnosti, Moscov, 155-172.

СУБЛИМАЦИЯ КАК ПРИЧИНА ВОЗНИКНОВЕНИЯ ПРОИЗВЕДЕНИЙ ИСКУССТВА

А. Г. Супрун, С. Собора

Аннотация. *Исследуется феномен сублимации в контексте философии, эстетики и психологии. Анализируется проблема сублимации как возможности творческой деятельности человека и, как результат, возникновение художественных произведений, которые являются частью мирового культурного наследия. Обозначено, что сублимация - это косвенная реализация базовых инстинктов, то есть, направления сексуальной и деструктивной энергии в русло искусства. Устанавливается, что вся мировая культура рассматривается Зигмундом Фрейдом как результат сублимации.*

Ключевые слова: *сублимация, базовые инстинкты, психология искусства, эстетическая реакция, эстетика*

SUBLIMATION AS A CAUSE OF ARTWORK

A.G.Suprun, S. Sobora

Annotation. *We study the phenomenon of sublimation in the context of philosophy, aesthetics and psychology. The problem of sublimation as the possibility of human creativity and as a result, the emergence of artistic works that are part of world cultural heritage. Indicated that sublimation - indirect implementation of this basic instincts, that sexual orientation and destructive energy into the mainstream art. It is understood that the entire world culture is Sigmund Freud as a result of sublimation.*

Keywords: *sublimation, basicinstincts, work of artaesthetic experience, a esthetic response, art appreciation, esthetic*